

ปัญหาการดำเนินงานด้านยุติธรรมชุมชนตามร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชน พ.ศ. ...

กัลยาณี ธีระวงศ์ภิญโญ

อาจารย์ ดร. สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

อีเมล : kanlayanee.m@hotmail.com

รับต้นฉบับ 22 ตุลาคม 2563; ปรับแก้ไข 29 พฤศจิกายน 2563; รัับตีพิมพ์ 7 ธันวาคม 2563

บทคัดย่อ

เนื่องจากการดำเนินงานยุติธรรมกระแสหลักมีปัญหาในหลาย ๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นปัญหาคดีล้นศาล ผู้ต้องขังล้นคุก ดังนั้นเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวรัฐจึงนำกระบวนการยุติธรรมชุมชนมาใช้จนในปัจจุบันมีศูนย์ยุติธรรมชุมชนกว่าสี่พันแห่ง และเครือข่ายยุติธรรมชุมชนกว่าสองแสนคน และต่อมาในปี พ.ศ. 2560 ได้มีการจัดทำร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชนขึ้น ซึ่งจากการศึกษาพบปัญหาความคาบเกี่ยวระหว่างการดำเนินงานด้านยุติธรรมชุมชนในปัจจุบันกับร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชนหากมีการประกาศใช้ ดังนั้นการวิจัยปัญหาการดำเนินงานด้านยุติธรรมชุมชนตามร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชน พ.ศ. ... ในครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี นโยบายและข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับด้านยุติธรรมชุมชนของไทยและต่างประเทศ เพื่อวิเคราะห์ปัญหาการดำเนินงานของยุติธรรมชุมชน และเพื่อเสนอแนะแนวทางในการดำเนินงานของยุติธรรมชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพประกอบด้วยการศึกษาเอกสาร และกระบวนการเปรียบเทียบทางกฎหมาย ตลอดจนการสัมภาษณ์เชิงลึก ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินงานด้านยุติธรรมชุมชนมีเฉพาะกฎหมายลำดับรองคือระเบียบคำสั่งกระทรวง จึงทำให้เกิดปัญหาทั้งด้านโครงสร้างการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชน คณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชนและสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชน ดังนั้นจึงควรมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชนหรือกฎหมายระดับท้องถิ่นเพื่อให้เกิดความชัดเจนในการดำเนินงาน โดยให้ศูนย์ยุติธรรมชุมชนและคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชนมาจากชุมชนอย่างแท้จริง ทั้งควรเพิ่มอาสาสมัครยุติธรรมชุมชนประจำหมู่บ้าน ตลอดจนควรมีงบประมาณในการดำเนินงาน มีค่าตอบแทนและมีอุปกรณ์สำนักงาน อีกทั้งมีการจัดอบรมที่ตรงตามความต้องการของชุมชน

คำสำคัญ

ยุติธรรมชุมชน ศูนย์ยุติธรรมชุมชน เครือข่ายยุติธรรมชุมชน

วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2563

Issues in the Implementation of Community Justice According to the Draft Community Justice Act B.E. ...

Kanlayanee Theerawornngpinyo

Lecturer of Law, Dr,School of Law, Faculty of Humanities and Social Sciences, Buriram Rajabhat University

E-mail :kanlayanee.m@hotmail.com

Received 22 October 2020; Accepted 29 November 2020; Published 7 December 2020

บทคัดย่อ

In the light of numerous setbacks in mainstream justice operations, be they overloaded court cases or overcrowding of inmates, the Government has thus adopted the community justice process to solve such problems. Today there are more than four thousand Community Justice Centers and a network of justice communities of more than two hundred thousand people. Later in 2017, The Draft Community Justice Act was created, and the study found the overlapping problem between the current implementation of community justice and the Draft Community Justice Act if it were adopted. Therefore, this research on the implementation of community justice issues aims to study concepts, theories, policies and laws related to community justice of Thailand and abroad to analyze the operational problems of the community justice and to offer guidance for the effective implementation of the community justice. The qualitative research method consists of document studies and legal comparison process as well as in-depth interviews was used. The results of the research revealed that the implementation of community justice has subordinate legislation, thus causing problems in terms of the operation structure of the Community Justice Center, Community Justice Center Committee, and members of the Community Justice Network. As a consequence, the Community Justice Act or local law should be promulgated to clarify the implementation and ensure that the Community Justice Center and the Community Justice Center Committee come from the community. Additionally, there should be an increase in the village community justice volunteers, an operating budget with compensation and office equipment, and a provision of training that satisfy the needs of the community.

Keywords

Community Justice, Community Justice Center, Community Justice Network

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

กระบวนการยุติธรรมในยุคปัจจุบันเน้นวิธีการสำหรับดำเนินการแก้ไขผู้ที่ฝ่าฝืนกฎหมายโดยมีองค์กรและบุคลากรที่กฎหมายให้อำนาจไว้ในการควบคุมขั้นตอนต่าง ๆ ให้เป็นไปตามกฎหมาย ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมมีหลายหน่วยงาน เช่น สำนักงานตำรวจแห่งชาติ สำนักงานอัยการ ศาลยุติธรรม กรมราชทัณฑ์ รวมถึงทนายความ และหน่วยงานอื่นในกระทรวงยุติธรรม (กรมพัฒนายุติธรรมชุมชน (กยช.) สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม, 2557, น. 167) เมื่อเกิดข้อพิพาทระหว่างบุคคลหรือกลุ่มคนขึ้น คู่กรณีคนใดคนหนึ่งจะนำประเด็นปัญหาไปฟ้องร้องต่อศาล ให้ช่วยทำหน้าที่ไต่สวนชี้ขาดข้อพิพาท เพื่อชดเชยผู้ถูกกระทำ หรือลงโทษผู้กระทำผิด โดยกระบวนการยุติธรรมนี้เรียกว่ากระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก แต่กระบวนการยุติธรรมกระแสหลักดังกล่าวของประเทศไทยยังมีปัญหาในหลาย ๆ ด้าน (กระทรวงยุติธรรม, 2560) ดังต่อไปนี้

1) ปัญหาคดีลี้ลับศาล ผู้ต้องขังล้นคุก เป็นปัญหาที่สำคัญอย่างยิ่งของกระบวนการยุติธรรมไทย เนื่องจากส่วนหนึ่งยังไม่มีระบบและแนวทางในการป้องกันและแก้ปัญหาความขัดแย้งหรือข้อพิพาทหรือ ปัญหาอาชญากรรมต่าง ๆ ได้ตั้งแต่ในระดับชุมชนหรือก่อนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก (ก่อนเข้าสู่การแจ้งความดำเนินคดีต่อพนักงานสอบสวนหรือการดำเนินคดีของพนักงานสอบสวนหรือการฟ้องศาลเพื่อดำเนินคดี) ทำให้ความขัดแย้งหรือข้อพิพาทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเล็กและใหญ่กลายเป็นคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม กระแสหลัก ซึ่งมีปริมาณเพิ่มมากขึ้นมาโดยตลอดส่งผลให้หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมต้องใช้เวลาและทรัพยากรจำนวนมากในการดำเนินคดีในส่วนที่เกี่ยวข้องแต่ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลเท่าที่ควร

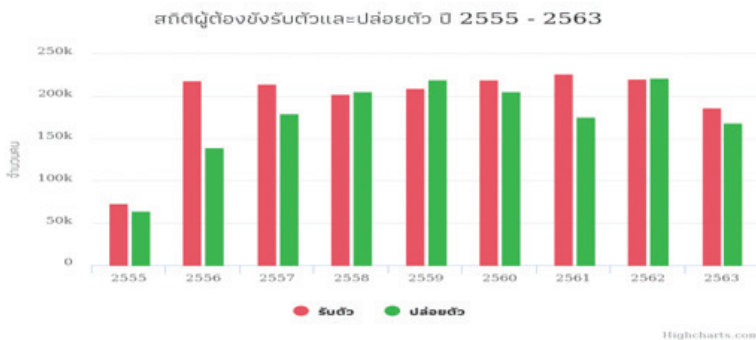
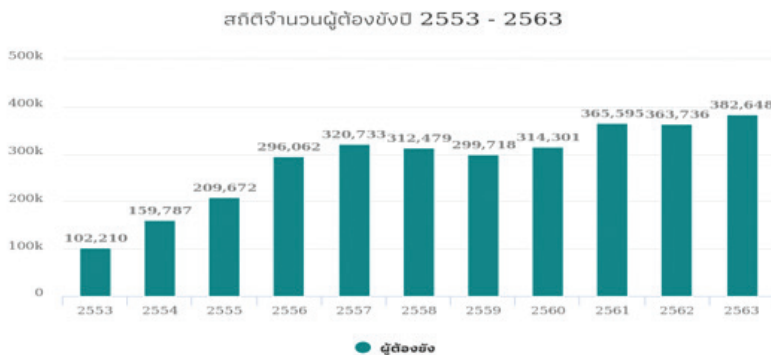
2) ปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านสิทธิและโอกาสในการเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชน โดยเฉพาะประชาชนที่ยากจนหรือด้อยโอกาส จะยังคงมีเพิ่มมากยิ่งขึ้น อันอาจทำให้เกิดปัญหาการแตกความสามัคคีหรือขาดความปรองดองสมานฉันท์ขึ้นในหมู่ประชาชนในระดับชุมชน และอาจขยายลูกกลมกลายเป็นปัญหาการแตกความสามัคคีหรือขาดความปรองดองสมานฉันท์ของคนในชาติต่อไป ซึ่งอาจจะเป็น อุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครอง

3) ปัญหาการมีส่วนร่วมของประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียยังไม่เพียงพอเท่าที่ควร โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการป้องกันและควบคุมอาชญากรรมในชุมชนการป้องกันและแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนจากความไม่เป็นธรรมต่าง ๆ การแจ้งเบาะแสการกระทำความผิดกฎหมายต่าง ๆ ในชุมชน การจัดการความขัดแย้งของประชาชนด้วยความสมานฉันท์หรือสันติวิธี การช่วยเหลือหรือเยียวยาเหยื่ออาชญากรรมหรือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมและการรับคืนคนดีหรือผู้พ้นโทษกลับสู่ชุมชนประกอบกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการรักษาความสงบเรียบร้อยมีภาระในการดำเนินคดีต่าง ๆ และภาระงานอื่น ๆ ตามอำนาจหน้าที่จำนวนมากจึงไม่สามารถดูแลประชาชนได้อย่างทั่วถึงซึ่งปัญหาดังกล่าวสอดคล้องกับสถิติผู้ต้องราชทัณฑ์ของกรมราชทัณฑ์ ในปัจจุบัน 18 สิงหาคม 2563 พบว่ามีผู้ต้องราชทัณฑ์จำนวน 382,648 คน ซึ่งเพิ่มขึ้นจากปีก่อนประมาณ 20,000 คน และแนวโน้มเพิ่มขึ้น

วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2563

ทุกปี เพราะมีผู้ต้องราชทัณฑ์เข้ามามากกว่าผู้ที่ถูกปล่อยตัว โดยในปี 2562 พบว่ามีผู้เข้าเรือนจำ จำนวน 220,792 คน และถูกปล่อยตัว จำนวน 176,090 คน ซึ่งมีรายละเอียดตามภาพดังต่อไปนี้ (กรมราชทัณฑ์, 2563)

ที่มา: นักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม, 2557, น. 179-180

จากปัญหาดังกล่าวทำให้กระทรวงยุติธรรมได้นำกระบวนการยุติธรรมทางเลือก (Alternatives to Justice) ร่วมกับการดำเนินกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก โดยนำกระบวนการหรือมาตรการใด ๆ ที่ใช้สำหรับแสวงหาความยุติธรรมที่มีรูปแบบการปฏิบัตินอกเหนือจากกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก (กรมพัฒนายุติธรรมชุมชน (กยช.) สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม, 2557, น. 179-180) ซึ่งกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมีหลายรูปแบบ เช่น การเจรจา การไกล่เกลี่ย อนุญาโตตุลาการ กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และกระบวนการยุติธรรมชุมชน

โดยงานวิจัยในครั้งนี้จะลงลึกในส่วนของกระบวนการยุติธรรมชุมชน เพราะแนวคิดยุติธรรมชุมชน มีหลักการสำคัญ คือ เน้นว่าอาชญากรรมเป็นปัญหาสังคมที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของ

คนในชุมชน ดังนั้นตัวแทนจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและให้ความสำคัญในการทำงานร่วมกันในชุมชน หัวใจสำคัญคือทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องควรเข้าใจและสามารถแยกแยะความแตกต่างระหว่างรูปแบบการลงโทษ (Punishment) กับรูปแบบการฟื้นฟูเยียวยา (Rehabilitation) ให้ชัดเจน (Winstone & Pakes, 2005, p. 106)และหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมไม่ควรทำหน้าที่เฉพาะการลงโทษผู้กระทำผิด การยับยั้งป้องกันการแก้ไขฟื้นฟูเป็นรายบุคคลเท่านั้นควรขยายหน้าที่ความรับผิดชอบออกไปให้รวมถึงการป้องกันอาชญากรรม การประนอมข้อพิพาท และการแก้ปัญหาความขัดแย้งในชุมชน โดยหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมควรเข้าหาชุมชน และพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนไปพร้อมกัน (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2550, น. 27-30) ซึ่งสอดคล้องกับ ชัชวาลย์ สุขสมจิตร (2558, น. 10) และอรรถ ก๊กผล และคณะ (2554, น. 20) ที่เห็นว่า “ยุติธรรมชุมชน” เป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยการเป็นหุ้นส่วนกับภาครัฐในการป้องกัน ควบคุม การจัดการความขัดแย้ง และการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดในชุมชน อันมีเป้าหมายเพื่อการรักษาความสงบเรียบร้อยในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและสอดคล้องกับแนวคิดของ Clear & Karp(2000, pp. 20-29) ซึ่งเห็นความยุติธรรมว่าเป็นการแก้ไข ฟื้นฟู เยียวยา บรรเทาความเสียหาย (Restorative) ของผู้ที่ตกเป็นเหยื่อ (Victim) และชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการซึ่งจากการดำเนินงานด้านยุติธรรมชุมชนของไทยที่ผ่านมา มีข้อสังเกตว่านโยบายด้านการดำเนินงานของยุติธรรมชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสทางการเมืองการปกครอง ทำให้งานยุติธรรมชุมชนยังไม่ตกผลึกในการปฏิบัติ โดยเฉพาะรูปแบบการดำเนินงาน เช่น การจัดตั้งศูนย์ยุติธรรมชุมชนนำร่อง 312 ศูนย์ เมื่อปี พ.ศ.2557 ทางสำนักนโยบายและยุทธศาสตร์สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม ได้กำหนดให้มีคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชนโดยเป็นผู้แทนในพื้นที่เป็นสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลรวมถึงผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำกลุ่มกิจกรรม เช่น กลุ่มสตรี กลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ที่อยู่ในพื้นที่นั้น ๆ แล้วส่งคัดเลือกมาเป็นผู้แทนท้องถิ่นรวมถึงกลุ่มประชาชนกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ ดำรวจชุมชน โดยมีมติกรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นเลขานุการ เป็นต้น แต่ดำเนินการไปได้ไม่นานได้เกิดการเปลี่ยนนโยบายของกระทรวงยุติธรรมสั่งให้มีการยกเลิกงานยุติธรรมชุมชนของเดิมไปและให้เปลี่ยนเป็นโครงสร้างใหม่ โดยมีปลัดอำเภอเป็นประธาน เพิ่มพัฒนาการจังหวัดเข้ามา รวมทั้งกำนัน นายกเทศมนตรี นายกององค์การบริหารส่วนตำบล อาสาสมัครแรงงาน อาสาสมัครคุมประพฤติ อาสาสมัครสาธารณสุข ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน ประธานสภาเกษตรกร เป็นต้น (วรพล พินิจ, 2017, น. 45) นอกจากนั้นปัจจุบันได้มีการจัดทำร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชนขึ้นเมื่อปี 2560 ซึ่งก็มีข้อสังเกตว่าในร่างดังกล่าวก็มีการปรับโครงสร้างคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชนอีกครั้ง โดยครั้งนี้กำหนดอยู่ในมาตรา 21 ซึ่งกำหนดให้มีประธาน กรรมการ และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ นอกจากการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างของคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชนดังกล่าวแล้วยังมีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชนคือไม่มีสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนแต่มีอาสาสมัครยุติธรรมชุมชนมาแทน ซึ่งในปัจจุบันมีสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนแล้วถึงสองแสนกว่าคนทั้งคุณสมบัตินี้และวิธีการเข้าเป็นอาสาสมัครยุติธรรมชุมชนก็มีการเปลี่ยนแปลงไปจากการเข้าเป็นสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนเป็นต้น

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าการไม่ตกผลึกด้านการดำเนินงานของยุติธรรมชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการ

วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2563

ตั้งศูนย์ยุติธรรมชุมชน คณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชน ตลอดจนการเป็นสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนจึงทำให้รูปแบบการดำเนินการปรับเปลี่ยนไม่แน่นอนไปตามนโยบายของภาครัฐที่เข้ามามีอำนาจในแต่ละยุคสมัย แต่อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตว่าการดำเนินการด้านยุติธรรมชุมชนของไทยส่วนใหญ่เน้นการสั่งการและไม่ได้ให้ความสำคัญถึงแนวคดียุติธรรมชุมชนอย่างแท้จริงที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในงานยุติธรรมชุมชนในพื้นที่ เพื่อให้ชุมชนเกิดความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของปัญหา เพราะประชาชนในพื้นที่จะเข้าใจปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาของพื้นที่ตนได้ดีที่สุดจากปัญหาการดำเนินงานด้านยุติธรรมชุมชนดังกล่าวผู้วิจัยจึงได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีนโยบายและข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับยุติธรรมชุมชนของไทยและต่างประเทศเพื่อนำมาวิเคราะห์ปัญหาการดำเนินงานของยุติธรรมชุมชนตามร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชน พ.ศ. ... และเสนอแนะแนวทางในการดำเนินงานของยุติธรรมชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีนโยบายและข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับยุติธรรมชุมชนของไทยและต่างประเทศ
2. วิเคราะห์ปัญหาการดำเนินงานยุติธรรมชุมชนตามร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชน พ.ศ. ...
3. เสนอแนะแนวทางในการดำเนินงานของยุติธรรมชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

ขอบเขตของการวิจัย

เพื่อให้การวิจัยบรรลุตามวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องตั้งแต่แผนยุทธศาสตร์กระทรวงยุติธรรมระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 - 2579 รวมถึงระเบียบ คำสั่ง ของกระทรวงยุติธรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่คำสั่งกระทรวงยุติธรรมที่ว่าด้วยเรื่องการจัดตั้งสำนักงานยุติธรรมจังหวัดนาร่องทั้งร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชน ตลอดจนแนวคิด ทฤษฎี ระเบียบ คำสั่ง และมาตรการทางกฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องของไทยและต่างประเทศประกอบการสัมภาษณ์เชิงลึก

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ปัญหาการดำเนินงานด้านยุติธรรมชุมชนตามร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชน พ.ศ. ... นี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยประกอบด้วย การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) กระบวนการเปรียบเทียบกฎหมาย (Comparative Law Method) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

1. การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) เป็นการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นเอกสารที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการดำเนินงานด้านยุติธรรมชุมชน จากตำรา

บทความ บันทึกการประชุม รายงานการประชุมรายงานวิจัย วิทยานิพนธ์ ตลอดจนนโยบาย คำสั่ง ระเบียบ ข้อบังคับ และกฎหมายของไทยและต่างประเทศ

2. กระบวนการเปรียบเทียบกฎหมาย (Comparative Law Method) โดยการเปรียบเทียบ แนวนโยบาย คำสั่ง กฎหมาย ตลอดจนร่างกฎหมายเกี่ยวกับยุติธรรมชุมชน

3. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึกด้วยการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการดำเนินงานด้านยุติธรรม ชุมชน เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นต่อการวิเคราะห์ปัญหาการดำเนินงานด้านยุติธรรมชุมชนในไทย โดยผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ ออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ เป็นกลุ่ม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับงานด้านยุติธรรมชุมชน เช่น อัยการ ตำรวจ และยุติธรรมจังหวัด จำนวน 5 ราย เพื่อให้ได้ข้อมูลด้านการดำเนินงาน ด้านนโยบาย ด้านการประสานความร่วมมือในหน่วยงานต่าง ๆ กับศูนย์ยุติธรรมชุมชน

กลุ่มที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ เป็นกลุ่ม คณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชนและสมาชิก เครือข่ายยุติธรรมชุมชน จำนวน 5 ราย เพื่อให้ได้ข้อมูลวิธีการและปัญหาการดำเนินงานในศูนย์ฯ และ ระหว่างเครือข่ายฯ เป็นต้น

กลุ่มที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ เป็นกลุ่ม ประชาชนผู้ที่เคยได้รับการช่วยเหลือจากศูนย์ ยุติธรรมชุมชนและประชาชนในเขตพื้นที่ศูนย์ยุติธรรมชุมชน รวมถึงนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง จำนวน 5 ราย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่แท้จริงจากการเข้าใช้บริการศูนย์ยุติธรรมชุมชนและข้อคิดเห็นอื่น ๆ ของนักวิชาการ เป็นต้น

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ปัญหาการดำเนินงานด้านยุติธรรมชุมชนตามร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชน พ.ศ. ... สามารถแบ่งผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาเกี่ยวกับการตั้งศูนย์ยุติธรรมชุมชนตามคำสั่งกระทรวงยุติธรรมกับร่างพระราช บัญญัติยุติธรรมชุมชน พ.ศ. ....

สืบเนื่องจากสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรมได้จัดตั้งขึ้นตามกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการ สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม พ.ศ. 2545 โดยแบ่งส่วนราชการออกเป็นระดับกองและสำนักเฉพาะ ราชการบริหารส่วนกลาง ทำให้ภารกิจของสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรมยังไม่สามารถดำเนินการให้ บรรลุเป้าหมายและเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างแท้จริง เพราะไม่มีส่วนราชการรองรับในระดับภูมิภาค ในฐานะ เป็นส่วนราชการผู้แทนกระทรวงยุติธรรม และสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม เปรียบเทียบกับกระทรวง อื่นๆ โดยส่วนใหญ่ แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากข้อจำกัดตามมาตรการจำกัดอัตรากำลังคนภาครัฐ และการจัดตั้งหน่วยงานของรัฐตามนโยบายของรัฐบาล ดังนั้น กระทรวงยุติธรรมจึงได้แก้ปัญหาโดยการ จัดตั้งสำนักงานยุติธรรมจังหวัด (สยจ.) ขึ้นเป็นหน่วยงานภายในของสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม เพื่อ ทำหน้าที่ดังกล่าวในการบริหารจัดการงานยุติธรรม และกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวข้องในระดับจังหวัด

ตามกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการสำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงยุติธรรม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2562 ข้อ 3 ให้แก้ไขเพิ่มเติมให้สำนักงานยุติธรรมจังหวัด มีหน้าที่และอำนาจหลายประการซึ่งหนึ่งในนั้นคือ การพัฒนาและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในภารกิจของกระทรวงยุติธรรมโดยเน้นตั้งศูนย์ยุติธรรมชุมชนให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีศูนย์ยุติธรรมชุมชนทั่วประเทศ ทำให้ปัจจุบันมีศูนย์ยุติธรรมชุมชน จำนวน 4,124 ศูนย์ (สำนักงานกระทรวงยุติธรรม, 2563) โดยมีการจัดทำร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชน พ.ศ. ... ขึ้นแต่ยังไม่มีการประกาศใช้บังคับอันอาจเนื่องจากมีข้อขัดข้องหลายประการตามแนวคิดยุติธรรมชุมชนกับการดำเนินงานจริง จึงทำให้การดำเนินงานของยุติธรรมชุมชนมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างภายในหลายครั้งจนส่งผลกระทบต่อการทำงานของด้านยุติธรรมชุมชนในหลายประเด็นดังต่อไปนี้

1.1 ด้านคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชน

โครงสร้างการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนหลัก ๆ จะประกอบไปด้วยคณะกรรมการศูนย์ ที่ปรึกษาศูนย์ และบทบาทหน้าที่ของศูนย์ยุติธรรมชุมชน ดังนั้นการจัดตั้งศูนย์ยุติธรรมต้องมีคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชน ซึ่งประกอบด้วยประธาน คณะกรรมการและเลขานุการ แต่จากการศึกษาพบว่าศูนย์ยุติธรรมชุมชนในประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนโครงสร้างของคณะกรรมการศูนย์ไปตามนโยบายกระทรวงยุติธรรมหลายครั้ง โดยช่วงแรกๆคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชนจะประกอบด้วย สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้แทนองค์กรหรือกลุ่มอาชีพ ประชาชนชาวบ้าน ตำรวจชุมชน อาสาสมัครแรงงาน และที่สำคัญคือมีผู้ใหญ่บ้านเป็นคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชนด้วย และให้คณะกรรมการดังกล่าวเป็นผู้เลือกประธานศูนย์ โดยกรรมการและเลขานุการเป็นนิติกรหรือเจ้าหน้าที่ที่มารับมอบหมายจากนายกองค์การบริหารส่วนตำบล นอกจากนั้นยังมีการกำหนดให้มีบุคคลดังต่อไปนี้เป็นที่ปรึกษาของศูนย์ฯ ได้แก่ ผู้กำกับสถานีตำรวจภูธร ปลัดอำเภอประจำตำบล พัฒนาการตำบล กำนันประจำตำบล นายกองัดการการบริหารส่วนตำบล นายกเทศมนตรี ผู้แทนยุติธรรมจังหวัด ปลัดอำเภอประจำตำบล พัฒนาการตำบล กำนันประจำตำบล นายกองัดการการบริหารส่วนตำบล/นายกเทศมนตรี และผู้แทนยุติธรรมจังหวัดแต่รูปแบบการดำเนินงานดังกล่าวใช้ไม่ได้ไม่กี่ปีก็มีการเปลี่ยนแปลงตามคำสั่งกระทรวงยุติธรรม ที่ 322/2559 เรื่องการบริหารงานศูนย์ยุติธรรมชุมชนโดยได้ตัดผู้ใหญ่บ้านและประชาชนชาวบ้านออกจากความเป็นคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชน และเปลี่ยนจากการให้คณะกรรมการศูนย์ฯ เป็นผู้เลือกประธานศูนย์ฯ มากำหนดให้ปลัดอำเภอประจำตำบลเป็นประธานศูนย์ ซึ่งจากเดิมปลัดอำเภอประจำตำบลเป็นที่ปรึกษาของศูนย์ฯ นอกจากนั้นยังพบว่ามีการเปลี่ยนจากที่ปรึกษาศูนย์ฯ มาเป็นคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมแทน อาทิ กำนัน เป็นต้นและกำหนดให้บุคคลดังต่อไปนี้เป็นกรรมการศูนย์ ได้แก่ พัฒนาการประจำตำบลตำรวจชุมชนประจำตำบลนายกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในตำบลประธานศูนย์ยุติธรรมชุมชนเดิม (ถ้ามี)อาสาสมัครแรงงาน อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ อาสาสมัครคุมประพฤติ และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เป็นกรรมการ และนิติกรหรือเจ้าหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นกรรมการและเลขานุการโดยมีข้อสังเกตว่าในคำสั่งดังกล่าวไม่ได้กำหนดให้มีที่ปรึกษาของศูนย์ยุติธรรมชุมชนซึ่งรูปแบบการดำเนินงานดังกล่าวใช้บังคับอยู่ในปัจจุบันแต่เมื่อพิจารณาพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชน พ.ศ. ... ที่จัดทำขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2560 พบว่ามีความแตกต่าง

จากคำสั่งกระทรวงยุติธรรม ที่ 322/2559 ดังกล่าวข้างต้น โดยกำหนดให้ปลัดอำเภอเป็นประธาน และให้มีคณะกรรมการดังต่อไปนี้ ได้แก่ พัฒนาการประจำตำบล ตำรวจชุมชนประจำตำบล กำนันท้องที่ นายกองค์รปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเพิ่มกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิที่มาจากภาคประชาชน ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดแต่งตั้งจากผู้มีความรู้ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์เป็นที่ประจักษ์ในด้านกระบวนการยุติธรรม ด้านแรงงาน ด้านคุ้มครองสิทธิ ด้านสาธารณสุข และด้านกฎหมาย จำนวน 5 คน ส่วนการแต่งตั้งคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชนตามคำสั่งกระทรวงยุติธรรมที่ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้มีอำนาจในการออกคำสั่งแต่งตั้ง ในขณะที่ร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชน มาตรา 21 วรรคท้ายกำหนดให้ประธานคือปลัดอำเภอมีอำนาจแต่งตั้งคณะกรรมการและเลขานุการ

นอกจากนั้นเมื่อพิจารณาถึงที่มาของคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชนจะเห็นได้ว่ามาจากหลายหน่วยงาน ไม่ว่าจะเป็นปลัดอำเภอหรือปลัดอำเภอประจำตำบล พัฒนาการประจำตำบล ตำรวจชุมชนประจำตำบล กำนันท้องที่ นายกองค์รปกครองส่วนท้องถิ่นในตำบลประธานศูนย์ยุติธรรมชุมชนเดิม (ถ้ามี) อาสาสมัครแรงงาน อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ อาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน นิติกรหรือเจ้าหน้าที่ขององค์รปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งการมีบุคคลจากหลายหน่วยงานมาทำงานร่วมกันนั้นมีข้อดีคืออาจทำให้เกิดความร่วมมือในการดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชนตามแนวคิดยุติธรรมชุมชนได้ครอบคลุมทุกปัญหา แต่มีข้อสังเกตว่าแต่ละคนต่างมีงานและหน้าที่ประจำในหน่วยงานของตนอยู่แล้ว ดังนั้นทำให้โอกาสในการพบหรือประชุมกันและร่วมกันแก้ไขปัญหาของศูนย์เกิดขึ้นได้น้อยและไม่เกิดความผูกพันกับชุมชน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่ารูปแบบการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนตามแนวนโยบายของกระทรวงยุติธรรมและตามร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชนนั้น มีลักษณะเป็นการร่วมตัวกันแบบเฉพาะกิจและไม่สอดคล้องกับแนวคิดยุติธรรมชุมชนที่ให้ความสำคัญกับการทำงานร่วมกับชุมชน แต่ไปยึดติดกับตำแหน่งในหน่วยงานต่าง ๆ ทำให้ชุมชนไม่เกิดความรู้สึกว่าเป็นหุ้นส่วนในการดำเนินการของศูนย์ยุติธรรมชุมชน ที่จะเข้าไปร่วมกันกับภาครัฐในการป้องกัน ควบคุม และจัดการความขัดแย้ง ตลอดจนแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดในชุมชน อีกทั้งมีนักการเมืองท้องถิ่นเข้ามาเป็นคณะกรรมการศูนย์ด้วยจึงอาจเกิดการแทรกแซงการทำงานด้านยุติธรรมชุมชนจึงทำให้ประชาชนในชุมชนโดยเฉพาะระดับหมู่บ้านเข้าถึงได้ศูนย์ยุติธรรมชุมชนได้ยาก ประกอบกับการสัมภาษณ์ประชาชนในพื้นที่ศูนย์ยุติธรรมชุมชนพบว่าประชาชนส่วนใหญ่ไม่รู้จักศูนย์ยุติธรรมชุมชน

1.2 ด้านบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชน

ตามคำสั่งกระทรวงยุติธรรม ที่ 322/2559 เรื่องการบริหารงานศูนย์ยุติธรรมชุมชน ในข้อ 3 กำหนดให้ศูนย์ยุติธรรมชุมชนมีบทบาทหน้าที่ สอดคล้องกับร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชน มาตรา 23 บัญญัติให้คณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชนมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้ (1) ส่งเสริม สนับสนุน และประสานงานการดำเนินงานของส่วนราชการ หน่วยงานและองค์รปกครองส่วนท้องถิ่นในการเสริมสร้างการเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชน (2) เฝ้าระวังและป้องกันปัญหาอาชญากรรม การทุจริต และประพฤติมิชอบของเจ้าหน้าที่รัฐและการกระทำผิดกฎหมายต่าง ๆ (3) พิจารณาเรื่องร้องเรียน ร้องทุกข์ ปัญหาความไม่เป็นธรรมของประชาชนและรับแจ้งเบาะแสของข้อมูลการกระทำผิดกฎหมายต่าง ๆ ตลอดจนการช่วยเหลือ ดูแล ให้คำแนะนำ และแก้ไขปัญหาแก่ผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนหรือผู้ที่

ต้องการคำแนะนำทางด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม (4) โกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทตาม ที่คู่กรณีร้องขอเกี่ยวกับความแพ่งหรือความอาญา ที่เป็นความผิดอันยอมความได้ โดยให้ดำเนินการตาม กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หรือจัดการความขัดแย้งในชุมชน ทั้งนี้ การไกล่เกลี่ยและประนอมข้อ พิพาทให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและประนอมข้อพิพาทในชุมชน (5) ให้ความช่วยเหลือ คู่แล ผู้ที่ได้รับความเสียหายหรือได้รับผลกระทบจากการกระทำความผิดและอาชญากรรม และประสาน งานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขบำบัด ฟื้นฟูผู้กระทำความ ผิดและผู้พ้อโทษ รวมทั้งผู้ถูกคุมประพฤติหรือผู้ได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว ให้กลับตนเป็นพลเมืองดีและ ไม่หวนกลับไปกระทำความผิดอีก

ในประเด็นนี้มีข้อสังเกตว่าบทบาทหน้าที่ด้านการรับเรื่องร้องเรียน ร้องทุกข์ โกล่เกลี่ยข้อพิพาท ของคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชนนั้น เหมือนกับอำนาจหน้าที่ของสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชน และอาสาสมัครยุติธรรมชุมชนในร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชน มาตรา 18 ดังนั้นจึงมีปัญหาว่าหาก สมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนได้รับเรื่องร้องเรียน ร้องทุกข์ หรือประชาชนขอให้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท มายังอาสาสมัครยุติธรรมชุมชนและอาสาสมัครยุติธรรมชุมชนสามารถดำเนินการได้เองหรือต้องนำเรื่อง เข้าคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชนก่อน เพื่อให้ศูนย์ยุติธรรมชุมชนพิจารณาดำเนินการต่อ

2. ผลการศึกษาด้านสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชน

ผลการศึกษาด้านสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนกับอาสาสมัครยุติธรรมชุมชนตามร่างพระราช บัญญัติยุติธรรมชุมชนนั้น ได้วิเคราะห์ด้านความหมาย ด้านคุณสมบัติด้านบทบาทหน้าที่ด้านการเข้า เป็นสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชน และด้านหลักสูตรฝึกอบรมจึงได้ผลการศึกษา ดังต่อไปนี้

2.1 ด้านความหมายของสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนตามคำสั่งกระทรวงยุติธรรมกับ อาสาสมัครยุติธรรมชุมชนตามร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชน

กระทรวงยุติธรรม ได้มอบหมายให้สำนักงานยุติธรรมจังหวัดทั่วประเทศจัดให้มีเครือข่าย ยุติธรรมชุมชน (ศยช.) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินงานของกระทรวงยุติธรรมภายใต้ยุทธศาสตร์ “ยุติธรรมถ้วนหน้าประชามีส่วนร่วม” โดยการให้ประชาชนสมัครเข้าเป็นสมาชิกเครือข่ายยุติธรรม แต่ จากการสังเกตการณ์ในเว็บไซต์ของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดของแต่ละจังหวัดนั้น พบว่าความหมาย ของสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนยังไม่แน่ โดยบางแห่งได้ให้ความหมายที่ไม่เหมือนกัน ตลอดจนจาก การสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องพบว่ายังมีความเข้าใจที่ไม่ตรงกัน ซึ่งบางแห่งได้ระบุชัดเจนว่าสมาชิก เครือข่ายยุติธรรมชุมชนหมายความว่าเฉพาะกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ที่ผ่านการอบรมหลักเครือข่ายยุติธรรม กระทรวงยุติธรรมเท่านั้น แต่โดยภาพรวมได้ให้ความหมายของ “สมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชน” ไว้ว่า หมายถึง ประชาชนผู้สนใจในงานเครือข่ายยุติธรรมชุมชนของกระทรวงยุติธรรม และได้ผ่านการอบรม หลักสูตรเครือข่ายยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม เพื่อเข้าร่วมกับกระทรวงยุติธรรม ในฐานะหุ้นส่วนที่จะ ดำเนินกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเป็นการเสริมสร้างความยุติธรรม ความเป็นธรรม และความสงบสุข ในชุมชน

อย่างไรก็ตามในช่วงแรกของการดำเนินงานด้านยุติธรรมชุมชนผู้ที่กระทรวงยุติธรรมผลักดัน ให้เข้าเป็นสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนเฉพาะกำนันและผู้ใหญ่บ้านเท่านั้น ซึ่งอาจเนื่องมาจากเพราะ

บุคคลดังกล่าวมีความใกล้ชิดกับประชาชนและมีหน้าที่ในการดูแลความสงบเรียบร้อยของชุมชนอยู่แล้ว ทั้งความใกล้ชิดกับประชาชนดังกล่าวทำให้กำนันและผู้ใหญ่บ้านทราบปัญหาและแนวทางในการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ชุมชนของตนเป็นอย่างดี ดังนั้น กำนันและผู้ใหญ่บ้านจึงเป็นกลุ่มเป้าหมายของกระทรวงยุติธรรมในการนำกระบวนการยุติธรรมชุมชนเข้าไปจัดการดูแล แต่ในประเด็นนี้ก็มีข้อสังเกตด้านความคาบเกี่ยวระหว่างหน่วยงานของกระทรวงยุติธรรมกับกระทรวงมหาดไทย เมื่อพิจารณาสายงานจะเห็นได้ว่ากำนันและผู้ใหญ่บ้านอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงมหาดไทย โดยกระทรวงมหาดไทยเองก็มีนโยบายในการช่วยเหลือประชาชนให้สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมโดยผ่านศูนย์ดำรงธรรม ในขณะที่กระทรวงยุติธรรมไม่มีส่วนราชการในระดับท้องถิ่นจึงได้ผลักดันให้เกิดศูนย์ยุติธรรมชุมชนซึ่งมีเป้าหมายจะเปิดให้ได้ทุกตำบล แต่ในประเด็นนี้มีข้อสังเกตว่าเมื่อกระทรวงยุติธรรมไม่มีเจ้าหน้าที่และผู้บังคับบัญชาตามสายงานโดยตรงอาจทำให้การทำงานระดับท้องถิ่นนั้นไม่เข้มแข็งและไม่มีข้อมูลเชิงลึกในพื้นที่อย่างแท้จริงแต่เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกยุติธรรมถึงระดับต้นน้ำคือท้องถิ่นกระทรวงยุติธรรมและกระทรวงมหาดไทยก็ได้มีการทำบันทึกตกลงความร่วมมือ (MOU) ร่วมกันว่าด้วยการอำนวยความสะดวกยุติธรรมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในสังคมระหว่าง สำนักงานกฤษฎีกา สำนักงานอัยการสูงสุด กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงยุติธรรม ระหว่างวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2557 เพื่อร่วมกันระหว่างหน่วยงานทั้งในเรื่องการให้คำปรึกษาและช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามกฎหมาย การไกล่เกลี่ย ประนีประนอม และระงับข้อพิพาท รวมถึงค่าใช้จ่ายแก่ประชาชนที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมผ่านกองทุนยุติธรรมหรือช่องทางอื่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวกรวดเร็ว และเสมอภาค นอกจากนี้ยังมีวัตถุประสงค์ในการประสานการดำเนินงานเกี่ยวกับการรับและจัดการเรื่องราวร้องทุกข์ ส่งเสริมการดำเนินงานของสำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือประชาชน ตลอดจนส่งเสริมการดำเนินงานของศูนย์ดำรงธรรมในจังหวัดและสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนและเครือข่ายยุติธรรมชุมชนให้มีขีดความสามารถและศักยภาพในการปฏิบัติงานเป็นต้น

ต่อมาในปี พ.ศ. 2560 ได้มีการจัดทำร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชนขึ้น โดยไม่มีคำว่าสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชน แต่มีการบัญญัติคำใหม่ขึ้นมาแทน คือ “อาสาสมัครยุติธรรมชุมชน” ในมาตรา 3 หมายความว่า “บุคคลซึ่งมีความประสงค์ที่จะดำเนินงานยุติธรรมชุมชนและได้รับการขึ้นทะเบียนตามพระราชบัญญัตินี้” ซึ่งจากความหมายดังกล่าวจะเห็นได้ว่าใกล้เคียงกับความหมายของสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนเดิม แต่ไม่ได้จำกัดเฉพาะกำนันและผู้ใหญ่บ้านดังที่บางศูนย์ยุติธรรมชุมชนเข้าใจเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเครือข่ายยุติธรรมชุมชนมากขึ้นเพราะเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชนแต่มีข้อสังเกตในประเด็นนี้ว่าหากร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชนประกาศใช้แล้ว กระทรวงยุติธรรมจะมีแนวทางในการดำเนินการอย่างไรกับเครือข่ายยุติธรรมชุมชนเดิมที่มีกว่าสองแสนคน

2.2 ด้านคุณสมบัติของสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชน

ตามนโยบายของกระทรวงยุติธรรมไม่ได้บัญญัติคุณสมบัติของสมาชิกเครือข่ายเอาไว้โดยตรง ทำให้แต่ละศูนย์ยุติธรรมชุมชนมีการกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นสมาชิกเครือข่ายยุติธรรม

ชุมชนแตกต่างกันออกไปบ้างเป็นบางแห่ง แต่ส่วนใหญ่ก็จะคล้าย ๆ กัน เช่น ใบสมัครเป็นสมาชิก เครือข่ายยุติธรรมชุมชน สำนักงานยุติธรรมจังหวัดพิษณุโลก กระทรวงยุติธรรม กำหนดไว้ ดังนี้ (1) มีสัญชาติไทย (2) มีอายุตั้งแต่ 15 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป (3) เป็นผู้เลื่อมใสในการปกครองระบอบ ประชาธิปไตย (4) มีความสมัครใจ ซื่อสัตย์ สุจริต มีคุณธรรม มีความเสียสละ พร้อมทั้งจะอุทิศตนเพื่อ ช่วยเหลือประชาชนหรือชุมชน ในการอำนวยความสะดวก การดำเนินการส่งเสริมและสนับสนุนการขับเคลื่อนกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ตลอดจนเข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทในกิจกรรมต่าง ๆ ในการ เป็นอาสาสมัครเครือข่ายยุติธรรมชุมชนของสำนักงานยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม (5) ไม่เป็นผู้บกพร่อง ในศีลธรรมอันดี และไม่มีพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดให้โทษ (6) จะต้องเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับ จากประชาชนหรือกลุ่มองค์กรประชาชนและผ่านการอบรมในหลักสูตรที่กระทรวงยุติธรรมกำหนด (7) ต้องไม่เป็นบุคคลที่ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ คนเสมือนไร้ความสามารถ หรือบุคคลล้มละลาย ซึ่งมีข้อสังเกตว่าบางแห่งกำหนดไว้ว่าต้องมีอายุ 18 ปี บ้างหรืออายุ 20 ปี บ้างเป็นต้นซึ่งเมื่อไม่มีกฎหมาย กำหนดด้านคุณสมบัติของสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนที่ชัดเจนอาจส่งผลกระทบต่อมาตรฐานของสมาชิก เครือข่ายยุติธรรมชุมชนและอาจทำให้เกิดความสับสนได้ในขณะที่ร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชน มาตรา 16 จึงได้กำหนดคุณสมบัติของอาสาสมัครยุติธรรมชุมชน ซึ่งอาสาสมัครยุติธรรมชุมชนต้องมี คุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้าม ดังต่อไปนี้ (1) มีอายุไม่ต่ำกว่าสิบแปดปีบริบูรณ์ในวันขึ้นทะเบียน (2) มีภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ในเขตท้องที่ที่จะขอขึ้นทะเบียนโดยมีระยะเวลาติดต่อกันมาไม่น้อยกว่าหนึ่ง ร้อยแปดสิบวัน (3) มีความประพฤติอยู่ในกรอบศีลธรรมอันดี ได้รับการยกย่องไว้วางใจจากประชาชน (4) ไม่เป็นผู้ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถหรือคนเสมือนไร้ความสามารถ

จากการกำหนดคุณสมบัติดังกล่าวจะเห็นได้ว่าเป็นการกำหนดคุณสมบัติแบบกลาง ๆ ทำให้ ประชาชนเข้าใจงานขึ้น ทั้งยังเปิดโอกาสให้เยาวชนซึ่งมีอายุตั้งแต่ 18 ปีมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมกับ ชุมชนในกระบวนการยุติธรรมด้วยแต่การดำเนินงานของยุติธรรมชุมชนหากจะให้บรรลุตามแนวคิด ยุติธรรมชุมชนสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนหรืออาสาสมัครยุติธรรมชุมชนต้องมาจากความสมัครใจ และความตั้งใจของชนในชุมชนที่เห็นปัญหาและต้องการแก้ปัญหาของชุมชนอย่างแท้จริง

2.3 ด้านบทบาทของเครือข่ายยุติธรรมชุมชน

ศูนย์ยุติธรรมชุมชนแต่ละศูนย์ก็ได้มีการกำหนดบทบาทของเครือข่ายยุติธรรมชุมชนไว้คล้าย ๆ กัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดยุติธรรมชุมชน เช่น ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลหนองหญ้าปล้องกำหนดบทบาท ของเครือข่ายยุติธรรมชุมชนไว้ดังนี้ (1) ป้องกันและควบคุมอาชญากรรมในชุมชน (2) การรับเรื่องร้อง เรียน ร้องทุกข์ และรับแจ้งเบาะแส การกระทำความผิดกฎหมาย การทุจริตคอร์รัปชัน รวมทั้งปัญหา ความเดือดร้อนของเด็ก สตรี คนชรา และคนพิการ แล้วส่งต่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการตาม อำนาจหน้าที่ และติดตามผลการดำเนินงานแจ้งให้ผู้ร้อง/ผู้แจ้งทราบเป็นระยะๆ (3) การจัดการความ ขัดแย้ง โดยการไกล่เกลี่ยประนอมข้อพิพาทตามหลักยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ หรือหลักสันติวัฒนธรรม (ดูแลรักษา/สร้างสัมพันธ์ภาพ ระหว่างเหยื่อ ผู้กระทำผิด และชุมชน) (4) การเยียวยาหรือเสริมพลังแก่ เหยื่ออาชญากรรมและความรู้สึกของชุมชน ด้วยการให้ความเข้าใจ กำลังใจช่วยเหลือ หรือสนับสนุนใด ๆ ให้เหยื่ออาชญากรรมและชุมชนนั้น มีความรู้สึกที่ดีและใช้ชีวิตเป็นปกติต่อไป รวมทั้งการให้ความรู้หรือ

คำแนะนำในการยื่นเรื่องขอรับความช่วยเหลือจากทางราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น ค่าเสียหาย ค่าทดแทนช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายในคดีอาญา ค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีจากกองทุนยุติธรรม เป็นต้น (5) การรับผู้พันโทหรือผู้ถูกคุมประพฤติกลับสู่ชุมชน เพื่อให้บุคคลนั้นสามารถดำรงชีวิตอยู่ในชุมชน สังคมได้เป็นปกติตามความเหมาะสม และไม่หวนกลับไปกระทำผิดซ้ำอีก (ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลหนองหญ้าปล้อง, 2559, น. 13)

ในขณะที่ร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชนมาตรา 5 ก็ได้บัญญัติถึงอำนาจหน้าที่ของอาสาสมัครยุติธรรมชุมชน ดังต่อไปนี้ (1) เผ่าระวังและป้องกันปัญหาอาชญากรรม การทุจริตและประพฤติมิชอบของเจ้าหน้าที่รัฐ และการกระทำผิดกฎหมายต่าง ๆ (2) รับเรื่องร้องเรียน หรือร้องทุกข์ ปัญหาความไม่เป็นธรรมของประชาชน และรับแจ้งเบาะแสข้อมูลการกระทำผิดกฎหมายต่าง ๆ และประสานงานส่งต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ความช่วยเหลือ (3) โกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทตามที่คู่กรณีนั้นมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตท้องที่ร้องขอเกี่ยวกับความแพ่งหรือความอาญาที่เป็นความผิดอันยอมความได้ เฉพาะในกรณีที่ได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชน ทั้งนี้การโกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการโกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาท (4) ประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ความช่วยเหลือ ดูแล ผู้ที่ได้รับความเสียหายหรือได้รับผลกระทบจากการกระทำความผิดทางอาญา และประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ (5) ประสานงานและสนับสนุนการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำความผิดและผู้พันโท รวมทั้งผู้ถูกคุมประพฤดิหรือผู้ได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว ให้กลับตนเป็นพลเมืองดีและไม่หวนกลับไปกระทำผิดอีก

จากอำนาจหน้าที่ของสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนและอาสาสมัครยุติธรรมชุมชนจะเห็นได้ว่าเป็นการกำหนดอำนาจหน้าที่ไว้แบบกลาง ๆ ตั้งแต่การเผ่าระวังและป้องกันปัญหาอาชญากรรมในแบบต่าง ๆ ซึ่งเป็นหน้าที่ของประชาชนที่ดีในการอยู่ร่วมกันในชุมชนและหากรัฐสนับสนุนรูปแบบให้ชุมชนมีความเข้มแข็งบทบาทหน้าที่ดังกล่าวจะสามารถดำเนินการได้อย่างแท้จริง แต่ตั้งข้อสังเกตในส่วนของข้อที่ 2 ถึง 5 ไม่ว่าจะเป็นการรับเรื่องราวร้องทุกข์ โกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท ตลอดจนประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนั้น ควรเป็นการดำเนินงานที่มีเจ้าหน้าที่ มีค่าตอบแทน มีอุปกรณ์สำนักงานเพื่ออำนวยความสะดวกให้การดำเนินงานจึงจะก่อให้เกิดความสะดวกในการเข้าถึงของประชาชนในชุมชน แต่จากการศึกษาและสัมภาษณ์สมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนทำงานในลักษณะจิตอาสา ไม่มีค่าตอบแทน และอุปกรณ์สำนักงานในการดำเนินงาน และงบประมาณโดยตรงแต่อย่างใด เช่นนี้อาจส่งผลให้การดำเนินงานของสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนไม่มีเข้มแข็งและประชาชนผู้มาร้องทุกข์โกล่เกลี่ยข้อพิพาทอาจเกิดความไม่มั่นใจถึงการดำเนินงานของสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนได้

2.4 ด้านการเข้าเป็นสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนกับการขึ้นทะเบียนอาสาสมัครยุติธรรมชุมชนสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนที่เกิดขึ้นตามนโยบายของกระทรวงยุติธรรมนี้ได้รับการดำเนินการเป็นไปตามคำสั่งของกระทรวงยุติธรรม โดยผู้ที่มีคุณสมบัติสามารถสมัครได้และสำนักงานยุติธรรมจังหวัดจะเป็นผู้ตรวจสอบและประกาศคำสั่งแต่งตั้งซึ่งส่วนใหญ่สมาชิกเครือข่ายจะได้รับการจัดตั้งพร้อมกับการตั้งศูนย์ยุติธรรมชุมชนในท้องที่นั้น ๆ ซึ่งสำนักปลัดกระทรวงยุติธรรมได้จัดตั้งเครือข่ายยุติธรรมชุมชน

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 ถึง พ.ศ. 2557 นั้นมีสมาชิกทั้งสิ้น จำนวน 226,928 คน (สัญญาพงศ์ ลิ้มประเสริฐ, กระบวนการยุติธรรมชุมชนในประเทศไทย, 2559) แต่ในร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชนได้กำหนดการเข้าเป็นอาสาสมัครยุติธรรมชุมชนใหม่โดยมาตรา 15 ให้บุคคลที่มีความประสงค์ที่จะดำเนินงานยุติธรรมชุมชน มายื่นคำขอขึ้นทะเบียนต่อนายทะเบียนท้องที่ที่บุคคลนั้นมีภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ และเงื่อนไขการขึ้นทะเบียนและการอบรมอาสาสมัครยุติธรรมชุมชนให้เป็นไปตามระเบียบที่กระทรวงยุติธรรมกำหนด และได้กำหนดการสิ้นสุดลงของอาสาสมัครยุติธรรมชุมชนด้วยเหตุหนึ่งเหตุใด ดังต่อไปนี้ (1) ตาย (2) ลาออก (3) ขาดคุณสมบัติหรือมีลักษณะต้องห้ามอย่างใดอย่างหนึ่งตามมาตรา 7 (4) ต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ (5) ถูกเพิกถอนการขึ้นทะเบียนตามมาตรา 28 (มาตรา 17) ดังนั้นในประเด็นนี้มีข้อสังเกตว่าหากมีการประกาศใช้บังคับร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชน แล้วสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนเดิมจะถูกยกเลิกหรือไม่หรือกระทรวงยุติธรรมจะขึ้นทะเบียนบุคคลดังกล่าวให้เป็นอาสาสมัครยุติธรรมชุมชนตามร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชนเลยแต่อย่างไรก็ตามการเข้าเป็นสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนหรืออาสาสมัครยุติธรรมชุมชนควรให้ความสำคัญกับแนวคิดยุติธรรมชุมชนที่ต้องการให้ชุมชนระดับหมู่บ้าน ซึ่งทราบถึงปัญหาของชุมชนเป็นอย่างดีเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชนของตน ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่าควรศึกษาและรูปแบบการดำเนินงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) มาปรับใช้เนื่องจากการทำงานของ อสม. นั้นมีการทำงานเป็นทีมที่มีความเข้มแข็งและสามารถดำเนินงานได้จริง เมื่อพิจารณาจากการทำงานในช่วงสถานการณ์ COVID-19 ที่ผ่าน ดังนั้นหากมีการปรับเพิ่มให้มีอาสาสมัครยุติธรรมชุมชนประจำหมู่บ้านต่อไปจะเป็นการดีสำหรับการดำเนินงานด้านยุติธรรมชุมชน

2.5 ด้านหลักสูตรฝึกอบรมของสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชน

ทั้งสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนตามนโยบายกระทรวงยุติธรรมและอาสาสมัครยุติธรรมชุมชนตามร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชนต่างก็มีข้อกำหนดให้ต้องผ่านการอบรมหลักสูตรเครือข่ายยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม ซึ่งเป็นข้อกำหนดที่เหมาะสม ที่สมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนและอาสาสมัครยุติธรรมชุมชนควรได้รับการฝึกอบรมในด้านต่าง ๆ เพื่อให้สามารถช่วยเหลือประชาชน ในการรับเรื่องราวร้องทุกข์ทั้งสามารถไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้และสามารถมีแนวทางในการเฝ้าระวังและป้องกันปัญหาอาชญากรรมได้ แต่จากการศึกษาวิจัยที่ผ่านมาและจากการสัมภาษณ์พบว่าสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนเคยได้รับการฝึกอบรมเพียงครั้งเดียวและมีความต้องการพัฒนาทักษะและความรู้ด้านกฎหมายเพิ่มเติม แต่อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตว่าแต่ละพื้นที่ แต่ละชุมชนมีปัญหาที่แตกต่างกันออกไป และสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนก็มีความต้องการพัฒนาทักษะที่แตกต่างกันเพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาในชุมชนได้อย่างแท้จริง เช่นบางชุมชนเยาวชนมีปัญหาติดยาเสพติดมาก ดังนั้นชุมชนจึงต้องการให้มีวิธีการป้องกันปัญหาเสพติดในชุมชนที่มีประสิทธิภาพ และในขณะเดียวกันเด็กและเยาวชนที่พันโทษจะกลับคืนสู่ชุมชนโดยมีงานทำและจะไม่กลับไปเสพยาเสพติดได้อย่างไร ในขณะที่อีกชุมชนมีปัญหาการพนันและคนติดสุรา เป็นต้น จากปัญหาดังกล่าวจะเห็นได้ว่าทั้งสองชุมชนต้องใช้หลักสูตรในการฝึกอบรมแตกต่างกัน แต่หลักสูตรการฝึกอบรมในปัจจุบันจะออกมาจากส่วนกลาง กล่าวคือส่วนกลางเป็นผู้กำหนด ส่วนกลางไม่มีข้อมูลปัญหาหรือมีการวิจัยปัญหาของชุมชนขนาดเล็กลงมา ทำให้

หลักสูตรการอบรมที่ผ่านมามีอาจไม่ตรงตามความต้องการของชุมชน ซึ่งก็จะส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการดำเนินงานของเครือข่ายยุติธรรมชุมชนด้วย

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ปัญหาการดำเนินงานด้านยุติธรรมชุมชนตามร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชน พ.ศ. ... ในครั้งนี้สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาด้านศูนย์ยุติธรรมชุมชน พบว่า การไม่มีกฎหมายเฉพาะมารองรับในการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนทำให้โครงสร้างของการตั้งศูนย์ยุติธรรมชุมชนซึ่งประกอบด้วยคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชน ที่ปรึกษาหรือกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ และบทบาทของศูนย์ยุติธรรมชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงบ่อยครั้งและยังไม่สอดคล้องกับแนวคิดยุติธรรมชุมชนอย่างแท้จริงตั้งแต่ปรับจากที่ปรึกษาศูนย์ฯ เป็นคณะกรรมการศูนย์บ้าง มาเป็นประธานศูนย์ฯ บ้าง หรือตัดการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนออกบ้างเช่นนี้เป็นต้น จึงก่อให้เกิดความสับสนและเกิดความไม่ต่อเนื่องในการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนนอกจากนั้นเมื่อพิจารณาถึงที่มาของคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชนจะเห็นว่ามาจากหลายหน่วยงาน ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐ หรือท้องถิ่น ตลอดจนถึงอาสาสมัครจากหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งการมีบุคคลจากหลายหน่วยงานมาทำงานร่วมกันนั้นมีข้อดีคืออาจทำให้เกิดการบูรณาการระหว่างหน่วยงานและร่วมกันแก้ไขปัญหา แต่มีข้อสังเกตว่าอาจทำให้เกิดการบูรณาการระหว่างหน่วยงานและร่วมกันแก้ไขปัญหา แต่มีข้อสังเกตว่าอาจทำให้เกิดการบูรณาการไปผูกกับตำแหน่งและหน่วยงานหลายหน่วยงานซึ่งบุคคลในหน่วยงานมีการปรับเปลี่ยนตลอดเวลา หรือใกล้ชิดกับการเมืองท้องถิ่นจึงอาจทำให้การดำเนินงานด้านยุติธรรมชุมชนมีการแทรกแซงและไม่ต่อเนื่องได้ และที่สำคัญที่สุดคือโครงสร้างของคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชนไม่สอดคล้องกับแนวคิดยุติธรรมชุมชนที่ต้องการให้ชุมชนเข้ามาเป็นหุ้นส่วนของปัญหาและร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชนเองแต่โครงสร้างของคณะกรรมการศูนย์ปัจจุบันจะเห็นว่ายังมีลักษณะเป็นการสั่งการจากส่วนกลางว่าคณะกรรมการศูนย์คือใครบ้างเป็นต้น จึงทำให้การดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนไม่เข้มแข็งและไม่สามารถแก้ไขปัญหา เยียวยา และฟื้นฟูปัญหาของแต่ละชุมชนได้อย่างแท้จริงดังนั้นจึงควรมีกฎหมายระดับท้องถิ่นหรือระดับพระราชบัญญัติที่ชัดเจนตามแนวคิดยุติธรรมชุมชน

2. ผลการศึกษาด้านสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนกับอาสาสมัครยุติธรรมชุมชน สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

2.1 ด้านความหมายของสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนกับอาสาสมัครยุติธรรมชุมชนพบว่า จากแนวคิดยุติธรรมชุมชนที่ต้องการให้คนในชุมชนเข้ามาเป็นหุ้นส่วนในการดูแลและป้องกันชุมชนของตนและควบคุมอาชญากรรมให้เกิดขึ้นน้อย โดยอาศัยกลไกคือคนในชุมชนที่ทราบถึงปัญหาของชุมชนเป็นอย่างดี กระทรวงยุติธรรมจึงได้สร้างเครือข่ายยุติธรรมชุมชนขึ้น โดยการให้ประชาชนที่สนใจสมัครเข้ามาเป็นสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชน แต่มีข้อสังเกตว่าความหมายของสมาชิกเครือข่ายชุมชนในแต่ละศูนย์ยุติธรรมชุมชนมีความแตกต่างกันไปบ้าง โดยบางแห่งเข้าใจว่าเฉพาะกำนันและผู้ใหญ่บ้านเท่านั้น แต่โดยภาพรวมก็จะคล้ายๆกันคือสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชน หมายถึง ประชาชนผู้สนใจ

ในงานเครือข่ายยุติธรรมชุมชนและได้ผ่านการอบรมหลักสูตรเครือข่ายยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม ซึ่งปัจจุบันมีสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนกว่าสองแสนคนแต่ต่อมาเมื่อมีการร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชนพบว่าไม่มีคำว่าสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชน แต่มีคำว่าอาสาสมัครยุติธรรมชุมชนขึ้นมาแทน ในประเด็นนี้ผู้วิจัยเห็นว่าอาจทำให้เกิดความสับสนแก่สมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนเดิมได้

2.2 ด้านคุณสมบัติของเครือข่ายยุติธรรมชุมชนพบว่าศูนย์ยุติธรรมชุมชนแต่ละแห่งกำหนดคุณสมบัติของการเข้าเป็นสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนที่แตกต่างกันออกไปบ้าง ซึ่งบางแห่งกำหนดเฉพาะกำนันและผู้ใหญ่บ้าน บางแห่งกำหนดอายุ 15 ปี บ้าง 18 ปี หรือ 20 ปี บ้าง บางแห่งกำหนดไปถึงต้องมีคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งอาจเป็นคุณสมบัติที่ค่อนข้างกว้างเกินไป ยากต่อการตรวจสอบหรืออาจเกิดการตีความที่แตกต่างกัน ปัญหาดังกล่าวอาจเนื่องมาจากการดำเนินงานด้านยุติธรรมชุมชนยังไม่มีกฎหมายกำหนดไว้โดยตรง

2.3 ด้านบทบาทของเครือข่ายยุติธรรมชุมชนพบว่า เมื่อพิจารณาทั้งบทบาทของสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนตามคำสั่งของกระทรวงยุติธรรมในปัจจุบัน กับร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชนจะเห็นได้ว่าได้ให้บทบาทหน้าที่กับเครือข่ายยุติธรรมชุมชนหรืออาสาสมัครยุติธรรมชุมชนไว้มากมาย ตั้งแต่เฝ้าระวังและป้องกันปัญหาอาชญากรรม ซึ่งในข้อนี้เหมาะสมและในทางปฏิบัตินั้นเป็นไปได้ ส่วนการรับเรื่องร้องเรียน ร้องทุกข์ การไกล่เกลี่ย และการประสานความช่วยเหลือนั้นเป็นแนวทางที่ดี แต่มีข้อสังเกตว่าสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนในปัจจุบันทำงานในลักษณะจิตอาสา ไม่มีค่าตอบแทน ทั้งมีงานทำประจำอยู่แล้ว ดังนั้นจึงไม่ได้มานั่งประจำ ณ ศูนย์ยุติธรรมชุมชน จึงอาจทำให้เกิดความสับสนกับประชาชนในการร้องเรียน ร้องทุกข์ ซึ่งจากการศึกษาจึงพบว่าประชาชนในชุมชนไม่รู้จักศูนย์ยุติธรรมชุมชน และบทบาทหน้าที่ของเครือข่ายยุติธรรมชุมชน จึงทำให้ประชาชนส่วนใหญ่เลือกไปยังศูนย์ดำรงธรรมซึ่งมีเจ้าหน้าที่ประจำ หรือไปสถานีตำรวจซึ่งเป็นการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมกระแสหลักเช่นเดิมนอกจากนั้นจากการศึกษายังพบอีกว่าเรื่องร้องทุกข์ ร้องเรียนส่วนใหญ่มีความคาบเกี่ยวกับข้อกฎหมายซึ่งสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมไม่มีความมั่นใจในการให้คำแนะนำกับประชาชน เพราะมีการฝึกอบรมข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องน้อย หรือบางแห่งยังไม่เคยได้รับการฝึกอบรม จึงทำให้ประชาชนไม่มั่นใจในการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชน

2.4 ด้านการเข้าเป็นสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนกับการขึ้นทะเบียนเป็นอาสาสมัครยุติธรรมชุมชนพบว่าสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนในปัจจุบัน เกิดขึ้นตามคำสั่งแต่งตั้งของกระทรวงยุติธรรมซึ่งมีมากกว่าสองแสนคนนั้นในขณะที่ร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชนมีการกำหนดการเข้าเป็นอาสาสมัครที่แตกต่างจากเดิม กล่าวคือต้องมีการขึ้นทะเบียน ซึ่งมีหลักเกณฑ์และวิธีการเป็นไปตามระเบียบกระทรวงยุติธรรมกำหนด ดังนั้นในประเด็นนี้มีข้อสังเกตว่าหากร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชนประกาศใช้แล้วกลุ่มสมาชิกยุติธรรมชุมชนเดิมจะดำเนินการอย่างไรต่อไปซึ่งความคาบเกี่ยวจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอาจทำให้การทำงานของเครือข่ายยุติธรรมชุมชนไม่เข้มแข็ง แต่อย่างไรก็ตามหากพิจารณารูปแบบการเข้าเป็นสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนหรืออาสาสมัครยุติธรรมชุมชนหากต้องการให้เข้มแข็งอย่างแท้จริงควรมีอาสาสมัครยุติธรรมชุมชนระดับหมู่บ้านโดยนำรูปแบบของอาสา

สมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) มาปรับใช้

2.5 ด้านหลักสูตรฝึกอบรมเครือข่ายยุติธรรมชุมชนพบว่า เนื่องจากแนวคิดยุติธรรมชุมชนต้องการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนรวมในการแก้ไขปัญหาและเฝ้าระวังอาชญากรรมในชุมชน เพราะชุมชนย่อมทราบปัญหาของชุมชนเองเป็นอย่างดี รัฐจึงมีหน้าที่ในการส่งเสริมและสนับสนุนชุมชน แต่เมื่อพิจารณาจากแนวทางในการฝึกอบรมจะเห็นได้ว่า รัฐจะเป็นผู้กำหนดหลักสูตรการฝึกอบรมเองและจัดการฝึกอบรมแบบเดียวกันทั่วประเทศ โดยไม่ได้มีการศึกษาหรือสอบถามปัญหาของแต่ละชุมชนและจัดอบรมตรงตามความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งในประเด็นนี้ผู้วิจัยเห็นว่าการฝึกอบรมดังกล่าวอาจไม่ตรงตามความต้องการของชุมชน และหลักสูตรการฝึกอบรมนั้นอาจไม่สามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ตรงปัญหาและเพียงพอต่อความต้องการของชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ปัญหาการดำเนินงานด้านยุติธรรมชุมชนตามพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชน พ.ศ. ... สามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. การศึกษาด้านศูนย์ยุติธรรมชุมชน พบว่า การดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนโดยไม่มีกฎหมายโดยตรงมารองรับส่งผลกระทบต่อการทำงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนหลายประการ โดยเฉพาะด้านโครงสร้างคณะกรรมการศูนย์ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามนโยบายของรัฐบาลและกระทรวงยุติธรรมแต่ละยุคแต่ละสมัย ทั้งไม่สอดคล้องกับแนวคิดยุติธรรมชุมชนที่ให้ความสำคัญกับชุมชนเพื่อให้ชุมชนเข้ามาเป็นหุ้นส่วนของปัญหาและร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชนเอง แต่เมื่อพิจารณาถึงโครงสร้างของศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่มีคณะกรรมการมาจากหลายหน่วยงานรวมถึงนักการเมืองท้องถิ่น แม้จะมีผลดีด้านการติดต่อการประสานงานและอำนวยความสะดวกที่ครอบคลุมประเด็นปัญหาของชุมชน แต่อาจเกิดการแทรกแซงในการดำเนินงานยุติธรรมชุมชนได้ ทั้งคณะกรรมการดังกล่าวไม่ได้มีความผูกพันกับชุมชนที่แท้จริง จึงทำให้การดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนไม่เข้มแข็งและไม่สามารถแก้ไขปัญหา เยียวยา และฟื้นฟูปัญหาของแต่ละชุมชนได้อย่างแท้จริง ดังนั้นเพื่อให้การดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนมีความชัดเจน ไม่เปลี่ยนแปลงโครงสร้างบ่อยครั้ง จึงควรมีกฎหมายรองรับด้านบทบาทหน้าที่ในการทำงานที่ชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับ อัครกร ไชยพงษ์ (2561, น. 215) การศึกษาแนวทางการพัฒนายุติธรรมชุมชนตำบลหนองโก อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น สรุปว่าแนวทางการพัฒนางานยุติธรรมชุมชนนั้นต้องมีการผลักดันให้มีกฎหมายที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินงานและให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่อย่างชัดเจนและสอดคล้องกับ ญัฐพงศ์ ปัทมโรจน์ (2558, น. 96) การศึกษาทุนทางสังคมในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: กรณีศึกษาศูนย์ยุติธรรมชุมชนพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่าควรแยกสถานที่ตั้งของศูนย์ยุติธรรมชุมชนออกมาเป็นเอกเทศเพื่อความไม่สับสนกับฝ่ายการเมืองท้องถิ่น และลดการแทรกแซง เพื่อให้ศูนย์ยุติธรรมชุมชนสามารถเป็นสถานอำนวยความสะดวกให้แก่ชุมชนได้อย่างแท้จริงและไม่ปะปนกับหน่วยงานอื่น ๆ โดยในประเด็นนี้สอดคล้องกับ นิตยา โพธิ์นอก

วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2563

และคณะ (2561, น. 184) จากการศึกษากระบวนการยุติธรรมชุมชนในประเทศประชาคมอาเซียนกรณีศึกษา สาธารณรัฐฟิลิปปินส์ พบว่าหากยุติธรรมชุมชนไม่สามารถแบ่งแยกออกจากกระบวนการเมืองจะลดทอนความน่าเชื่อถือของระบบยุติธรรมในภาพรวมลงไปด้วย

2. การศึกษาด้านเครือข่ายยุติธรรมชุมชนพบว่าแม้ในปัจจุบันจะมีสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนกว่าสองแสนคนที่เกิดขึ้นจากการส่งเสริมของกระทรวงยุติธรรม แต่การดำเนินงานของเครือข่ายยังเป็นการดำเนินงานแบบจิตอาสา ไม่มีเจ้าหน้าที่ประจำ ไม่มีงบประมาณ ค่าตอบแทนและวัสดุอุปกรณ์ในการอำนวยความสะดวกในการรับเรื่องร้องทุกข์ ร้องเรียน ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจึงไม่เอื้ออำนวยต่อการเข้าถึงของประชาชน จึงอาจเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่รู้จักศูนย์ยุติธรรมชุมชน อาสาสมัครยุติธรรมชุมชน และการดำเนินงานด้านยุติธรรมชุมชนในพื้นที่ของตนตลอดจนสืบเนื่องมาจากชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมหรือเป็นเครือข่ายหุ้นส่วนกับภาครัฐอย่างแท้จริงจึงทำให้ประชาชนในชุมชนไม่ทราบ ไม่เข้าใจบทบาท ของเครือข่ายยุติธรรมชุมชนจึงเลือกไปร้องทุกข์ ร้องเรียน ไกล่เกลี่ยยังหน่วยงานอื่น เช่น ศูนย์ดำรงธรรม ของกระทรวงมหาดไทย หรือกลับเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก (ตำรวจ อัยการ ศาล) สอดคล้องกับ ธนยศ ยันตะนะ (2561, น. 110) พบว่าสภาพปัญหาของการบริหารเครือข่ายยุติธรรมชุมชน คือ ประชาชนส่วนใหญ่ไม่รู้จักการดำเนินงานด้านยุติธรรมชุมชนและไม่รู้ว่าจะทางราชการมีโครงการช่วยเหลือประชาชนในการให้เข้าถึงความยุติธรรมและสอดคล้องกับ ญรัฐพงศ์ ปัทมโรจน์ (2558, น. 96) การศึกษาทุนทางสังคมในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: กรณีศึกษาศูนย์ยุติธรรมชุมชนพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่าสมาชิกในชุมชนยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการทำงานของศูนย์ยุติธรรม ภาครัฐจึงควรประชาสัมพันธ์ถ่ายทอดความรู้สู่ประชาชน และให้ความสำคัญกับการบูรณาการความร่วมมือระหว่างชุมชนกับภาครัฐ เพื่อแสวงหาแนวทางในการขจัดความขัดแย้ง สามารถประนีประนอมความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอย่างยั่งยืน โดยการพัฒนาองค์ความรู้ และแนวทางในการสร้างเครือข่ายกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและสอดคล้องกับอิริชศักดิ์ รัชนิวงศ์ และคณะ (2561, น. 17) และนิตยา โปธินอก และคณะ (2561, น. 183) กล่าวว่าควรมีการให้ความสำคัญกับงบประมาณ กระทรวงยุติธรรมควรพิจารณาผลตอบแทนของผู้ปฏิบัติงานยุติธรรมชุมชนของกระทรวงยุติธรรมกับผู้ปฏิบัติงานชุมชนของกระทรวงอื่น ทั้งการส่งเสริมยุติธรรมชุมชนต้องมีระบบสนับสนุนที่หลากหลาย เช่น ค่าตอบแทน สวัสดิการ อุปกรณ์สำนักงาน การอบรม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1. ด้านศูนย์ยุติธรรมชุมชน

ศูนย์ยุติธรรมชุมชนควรมีโครงสร้างที่ชัดเจนตามแนวคิดของยุติธรรมชุมชน ไม่ควรมีการเปลี่ยนแปลงบ่อยครั้งเพราะจะส่งผลต่อการดำเนินงานที่ผ่านมา โดยมีกฎหมายระดับท้องถิ่นหรือระดับพระราชบัญญัติที่กำหนดบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน ส่วนคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชนไม่ควรมา

จากหลายหน่วยงาน ทั้งควรให้ชุมชนระดับหมู่บ้านเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินการด้วย

2. ด้านเครือข่ายยุติธรรมชุมชน

ความหมายของสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนควรมีความชัดเจนไม่ควรเปลี่ยนแปลงเพราะจะทำให้สมาชิกเครือข่ายเดิมเกิดความสับสน แต่หากมีการเปลี่ยนแปลงเป็นอาสาสมัครยุติธรรมชุมชนตามร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชน ก็ควรมีการสร้างความเข้าใจกับสมาชิกเครือข่ายเดิมเพื่อให้การดำเนินงานด้านยุติธรรมชุมชนมีความต่อเนื่อง

นอกจากนั้นยังพบว่าสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนในปัจจุบันจะมีเฉพาะผู้นำชุมชนซึ่งมีงานประจำอยู่แล้วจึงอาจไม่สามารถถ่ายทอดหรือดำเนินงานเพื่ออำนวยความสะดวกในระดัหมู่บ้านได้เท่าที่ควรจึงทำให้ประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่รู้จักรับทราบการช่วยเหลือประชาชนของศูนย์ยุติธรรมชุมชนและเครือข่ายยุติธรรมชุมชน ดังนั้นเสนอว่าควรมีการเพิ่มอาสาสมัครยุติธรรมชุมชนประจำหมู่บ้านด้วยเช่นเดียวกับการดำเนินงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)

คุณสมบัติของสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนนั้นเมื่อยังไม่มีกฎหมายกำหนดไว้จึงทำให้แต่ละศูนย์ยุติธรรมชุมชนมีการกำหนดคุณสมบัติที่แตกต่างกันออกไปบ้าง ดังนั้นเพื่อความชัดเจนและมาตรฐานเดียวกันจึงควรมีกฎหมายกำหนดด้านคุณสมบัติของสมาชิกเครือข่ายยุติธรรม ซึ่งจากการศึกษาวิจัยพบว่าคุณสมบัติที่กำหนดไว้ในร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมมีความเหมาะสมชัดเจนดีแล้ว

ส่วนบทบาทของเครือข่ายยุติธรรมชุมชนทั้งตามคำสั่งกระทรวงยุติธรรมและตามร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชนนั้นมีขอบเขตที่กว้างมาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเฝ้าระวังและป้องกันปัญหาอาชญากรรม รับเรื่องร้องทุกข์ ร้องเรียน โกล่เกลี่ย ประสานงานกับหน่วยงานอื่น ซึ่งก็มีผลดีตรงที่เครือข่ายสามารถดำเนินงานได้หลายอย่าง แต่เพื่อให้อาสาสมัครทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพตามบทบาทหน้าที่ของเครือข่ายยุติธรรมชุมชนก็ควรมีงบประมาณ ค่าตอบแทนในการดำเนินงาน และอุปกรณ์สำนักงาน ตลอดจนควรมีการฝึกอบรมโดยเฉพาะด้านกฎหมายและการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนอย่างต่อเนื่อง

หลักสูตรฝึกอบรมสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนนั้นกระทรวงยุติธรรมควรมีการศึกษาวิจัยถึงปัญหาของชุมชนในแต่ละพื้นที่และจัดอบรมให้ตรงตามความต้องการของชุมชน เพื่อให้เกิดประโยชน์ ประสิทธิภาพและเครือข่ายยุติธรรมชุมชนสามารถนำไปใช้ได้จริง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาวิธีการไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาทภาคประชาชนของสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชน
2. ศึกษารูปแบบการสร้างอาสาสมัครยุติธรรมชุมชนประจำหมู่บ้าน

เอกสารอ้างอิง

- Todd Clear, และ David Karp. (2000). *The Community Justice Ideal: Preventing Crime and Achieving Justice. NIJ Journal*, 30(1), 20-29.
- Winstone, J., & Pakes, F. (2005). *Community Justice: Issues for Probation and Criminal Justice Paperback*. Oregon: Willan Publishing.

วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2563

- กรมพัฒนายุติธรรมชุมชน (กยช.) สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม. (2557). *คู่มือการเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชน (Access to Justice) ฉบับเจ้าหน้าที่*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม.
- กรมราชทัณฑ์. (18 สิงหาคม 2563). *รายงานสถิติผู้ต้องราชทัณฑ์*. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2563, จาก <http://www.correct.go.th/stathomepage>.
- กระทรวงยุติธรรม. (1-15 มิถุนายน 2560). *ร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชน พ.ศ.....* สืบค้นเมื่อ 21 สิงหาคม 2562, จาก กระทรวงยุติธรรม: <https://www.moj.go.th/view/9318>.
- กระทรวงยุติธรรม. (6 ธันวาคม 2561). กองทุนยุติธรรม. เข้าถึงได้จาก สำนักงานยุติธรรมจังหวัดเชียงราย: <https://provincial.moj.go.th/view/1787>.
- จุฬารัตน์ เอื้ออำนวย. (2550). *การเปิดพื้นที่ยุติธรรมชุมชนเชิงสมานฉันท์ในสังคมไทย*. การประชุมวิชาการระดับชาติว่าด้วยงานยุติธรรม ครั้งที่ 5 เรื่องการพัฒนากระบวนการยุติธรรมในสภาวะการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก (หน้า 27-30). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม.
- ชัชวาลย์ สุขสมจิตร. (2558). *หลักนิติธรรมกับการเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชน: ยุติธรรมชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยรัฐธรรมนุญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.
- ณัฐพงศ์ ปัทมโรจน์ . (2558). *ทุนทางสังคมในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: กรณีศึกษาศูนย์ยุติธรรมชุมชนพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา*. ฉะเชิงเทรา: วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการพัฒนาสังคม) คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- จนยศ ยันตะนะ. (2561). *รูปแบบการบริหารเครือข่ายยุติธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วม*. ฉะเชิงเทรา: วิทยานิพนธ์ ปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์.
- นิตยา โพธิ์นอกและคณะ. (2561). *ระบบยุติธรรมชุมชนในประเทศประชาคมอาเซียน*. กรณีศึกษาสาธารณรัฐฟิลิปปินส์. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
- วรพล พิณิจ. (2017). บทบาทของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดกับการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ. *วารสารสำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยทักษิณ*, 6(1), 45.
- ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลหนองหญ้าปล้อง. (2559). *คู่มือการจัดตั้งศูนย์ยุติธรรมชุมชนและแนวทางการปฏิบัติงานของคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชน*. จังหวัดเลย: ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลหนองหญ้าปล้อง.

- สัญญาพงศ์ ลิ้มประเสริฐ. (2559). *กระบวนการยุติธรรมชุมชนในประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยนิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สัญญาพงศ์ ลิ้มประเสริฐ. (2562). *ยุติธรรมชุมชน: กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในสังคมไทย*. งานประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยรังสิต (หน้า 1472). ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยรังสิต.
- สำนักงานกระทรวงยุติธรรม. (5 ตุลาคม 2563). *รายงานสรุปผลจำนวนการจัดตั้งศูนย์ยุติธรรมชุมชนและเครือข่ายยุติธรรมชุมชน กระทรวงยุติธรรม*. เข้าถึงได้จาก สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (องค์การมหาชน) (สพร.): https://data.go.th/th/dataset/item_ab5c65aa-59f2-45b6-bd1d-fb01e86372e3.
- สำนักงานยุติธรรมจังหวัดเชียงราย. (10 ตุลาคม 2561). *ประวัติสำนักงานยุติธรรมจังหวัด*. เข้าถึงได้จาก สำนักงานยุติธรรมจังหวัดเชียงราย: <https://provincial.moj.go.th/view/1454>
- สำนักงานยุติธรรมจังหวัดนครปฐม. (5 ตุลาคม 2563). *ประวัติความเป็นมาของสำนักงานยุติธรรมจังหวัด*. เข้าถึงได้จาก สำนักงานยุติธรรมจังหวัดนครปฐม: http://www.servicelink2.moj.go.th/nakhonpathom/topic_view.php?id_topic=72.
- สุรัชย์ (พู้อัด) ไวยวรรณจิตร์. (2559). *การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมชุมชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
- อภิรัชศักดิ์ รัชนิวงศ์. (มิถุนายน 2561). *การประเมินผลการจัดการศูนย์ยุติธรรมชุมชน กระทรวงยุติธรรม*. เอกสารข่าวสารงานวิจัยและพัฒนา, หน้า 2561.
- อรทัย ก๊กผล, ฉัตรระวี ปรีสุทธญาณ, ปทุมวดี ลดาพรหมทอง, วุฒิสาร ต้นไชย, และ ศักดิ์ชัย เลิศพานิชพันธ์. (2554). *รายงานการวิจัยโครงการนำร่องเพื่อเตรียมความพร้อมในการขยายบทบาทและภารกิจงานยุติธรรมสู่ท้องถิ่น*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงยุติธรรมและวิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า.
- อัศครร ไชยพงษ์. (2561). *แนวทางการพัฒนายุติธรรมชุมชนของตำบลหนองโก อำเภอกะนวน จังหวัดขอนแก่น*. *วารสารสุทธิปริทัศน์*, 32(2), 203-216.